Te veel vaders, te weinig individuen

Ralf Bodelier

Denken we over Afrika, dan denken we aan de dictaturen, de oorlogen en de wreedheden die zo vaak uit het niets ontstaan. Die allesverwoestend hun bloederige wegen trekken en vervolgens weer in het niets verdwijnen. Het Afrika uit Josephs Conrads ***Heart of Darkness***. Denken we aan Afrika, dan denken we ook aan de lethargie, het onvermogen om overeind te komen, die alomtegenwoordige passiviteit, zo treffend beschreven in Paul Theroux'***Dark Star Safari***. Maar paternalisme, die associatie hebben we bij Afrika maar amper. Dat is vreemd. Ook op het continent zelf lijkt het thema geen groot item. Weet de doorsnee Afrikaan dat er ook een samenleving mogelijk is, waarbij níet iedereen zich met iedereen bemoeit? Waarin het níet vanzelfsprekend is om orders uit te delen en orders uit te voeren? De Bwana beveelt zijn ondergeschikten, de ondergeschikten hun vrouwen, de vrouwen hun kinderen, de oudste kinderen de jongsten.

Dat gaat bijvoorbeeld in een vriendelijk land als Malawi, the warm heart of Africa, zonder enige stemverheffing. Het gebeurt met kleine handgebaren, vaak lachend, altijd subtiel, al is de boodschap er niet minder duidelijk om. In dit fijne weefsel van dictaten, geboden, opdrachten, orders, aanzeggingen en aanwijzingen, dringende adviezen, indicaties en hints neemt de Malawiaanse vader een centrale plaats in. Vrouwen en dochters benaderen oudere mannen met een buiging, het hoofd gebogen, de knieën in het zand. De pater familias strekt zijn hand naar beneden, waarna zijn vrouw of dochter deze aanneemt, terwijl ze haar onderarm ondersteunt als teken van respect. Nederig, het hoofd afgewend, vragen de vrouwen dan wat ze te vragen hebben. Daarop geeft de vader zijn instructies. Die door de vrouwen worden uitgevoerd.

De Afrikaanse traditie is een collectivistische. 'In Europa wordt daarentegen het individualisme gewaardeerd, in Amerika zelfs hoger dan alles; in Afrika is individualisme een synoniem voor ongeluk, een vloek', schrijft de grote chroniqueur van Afrika, de Poolse journalist Ryszard Kapuscinski, 'De Afrikaanse traditie is collectivistisch omdat je alleen in een eensgezinde groep het hoofd kunt bieden aan de hindernissen die de natuur onophoudelijk opstapelt.' Een collectief bestaat echter

alleen bij de gratie van een ordenend beginsel. Een centraal punt van waaruit het wordt aangestuurd, een punt waar alle macht samenkomt, om zich vervolgens in lange kettingen van gezag door de groep uit te rollen. In Afrika is dit ordenend beginsel de krachtige rol van de vader, het Afrikaanse collectivisme bestaat bij de gratie van het paternalisme.

Dit paternalisme heeft ten minste twee effecten. Op de eerste plaats vormt het een perfecte commandostructuur waarbinnen alles zeer efficiënt kan verlopen. Het opzetten van een jaarmarkt, het besturen van een dorp of het omvormen van een door apartheid verknoeid land als Zuid-Afrika. Want wie zag Nelson Mandela nu niet als wijze oude vader wiens ideeën zonder tegensputteren moesten worden uitgevoerd? De andere kant is natuurlijk dat het paternalisme zich ook goed leent voor het organiseren van een dictatuur, zoals in Zimbabwe, of het uitvoeren van een genocide, zoals in Rwanda. Ook de Oegandese moordenaar Idi Amin of de Malawiaanse dictator Hastings Kamuzu Banda zagen zich als vaders van hun volk.

Het tweede effect kent iedereen die ook maar een dag in Afrika is: niets gebeurt hier zonder dat iemand er een opdracht voor heeft gegeven. De ober zal je niet vragen of je nog iets lust, wanneer de hoteleigenaar hem dat niet heeft opgedragen. De onderhoudsmonteur meldt dat het water niet wegloopt, omdat de buis verstopt is. Hij zal de buis pas openen wanneer iemand hem dat gebiedt. De ambtenaar zit te slapen achter zijn bureau omdat iemand vergeten is hem te vertellen een beleidsnotitie te schrijven. De regeringsleider verzuimt in te grijpen bij hongersnood, omdat niemand hem opdrachten kan geven en hij simpelweg niet in het lot van zijn bevolking is geïnteresseerd. De dictaturen, de oorlogen, de wreedheid in Afrika die soms uit het niets ontstaat, het zijn oppervlakkige verschijnselen. Dat geldt ook voor de lethargie, het onvermogen om overeind te komen, die alomtegenwoordige passiviteit. Onder deze oppervlakte bevindt zich de wurggreep van het collectief, doortrokken van paternalisme. Had Afrika maar een fractie van het Amerikaanse individualisme.

Ralf Bodelier is theoloog en als zelfstandig journalist woont en werkt hij dit jaar in Malawi.